

До спеціалізованої вченої ради Д 11.170.02
Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Макутова Національної академії наук України»

ВІДГУК ОПОНЕНТА

доктора юридичних наук, професора

Коваль Ірини Федорівни

на дисертацію Курепіної Олени Юріївни на тему:

«ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ

СТИМУЛЮЮЧОГО ПРАВОВОГО РЕЖИМУ

ГОСПОДАРЮВАННЯ»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за

спеціальністю 12.00.04 - господарське право,

господарсько-процесуальне право

Актуальність теми дисертаційного дослідження. У сучасних, вкрай складних для нашої країни умовах переважна більшість суб'єктів господарювання переживає непрості часи та потребує тієї чи іншої підтримки з боку держави. Негативні тенденції для національного бізнесу проявляються як у повному припиненні діяльності, так і в масштабному скороченні та уповільненні темпів економічної активності. Результати опитування підприємств «Український бізнес в умовах війни» свідчать, що найбільш поширеними проблемами, з якими стикається вітчизняний бізнес, є наступні: підвищена небезпека для роботи, брак робочої сили через виїзд працівників закордон, призов, зростання цін на сировину та матеріали, перебої з електро-, водо-, теплопостачанням, розрив ланцюжків постачання, пошкодження майна внаслідок бойових тощо. При цьому рівень позитивних оцінок серед опитаних щодо політики уряду з підтримки бізнесу залишається на невисокому рівні (7-8%), а більше негативних оцінок спостерігається з боку саме малого та середнього бізнесу¹.

У цьому контексті важливо зазначити, що Європейська хартія малих підприємств пов'язує стале економічне зростання та інноваційний розвиток з пріоритетністю підтримки малого бізнесу в державній політиці. У країнах ЄС суб'єкти малого та середнього підприємництва становлять основу європейської

¹ Кузяків О., Ангел Є., Гулік А., Федець І. Нове щомісячне опитування підприємств. Український бізнес під час війни. 2024. Випуск 25. ГО «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій». URL: <https://www.slideshare.net/slideshow/25-2024/271920137#3>

економіки, виступають рушійною силою інноваційного розвитку, формують конкурентне середовище та забезпечують економічну стійкість. На їхню частку припадає більшість підприємств ЄС, які забезпечують роботою близько 100 мільйонів осіб, створюють понад 50 % ВВП та генерують додану вартість у більшості секторів економіки². В Україні повномасштабна збройна агресія російської федерації стала причиною суттєвого скорочення кількості суб'єктів малого підприємництва – майже на 31 %. Лише у 2024 році припинили діяльність близько 210 000 приватних підприємців, що стало рекордним показником за останні п'ять років³.

Важливо також підкреслити, що в умовах воєнного стану сфера господарювання постає не лише як економічний, а й як соціальний стабілізатор, який відіграє вагомий роль у вирішенні проблем зайнятості, забезпеченні продовольчої та фінансової безпеки, розвитку внутрішнього ринку, відновленні територій, постраждалих від бойових дій. Тому питання державної підтримки і допомоги бізнесу набувають сьогодні особливого значення, а використання інструментів стимулювання стає одним із ключових напрямів формування ефективної політики післявоєнного відновлення та забезпечення економічної стійкості України.

У цьому зв'язку дослідження правових засад стимулюючого правового режиму господарювання слід вважати об'єктивно необхідним і своєчасним, оскільки саме заохочувальні правові засоби мають забезпечити баланс між інтересами держави та стимулюванням економічної активності, що набуває особливого значення в умовах реформування господарського законодавства, скасування Господарського кодексу України, гармонізації національного законодавства з правом ЄС.

Аналіз сучасної фахової літератури у сфері економіки, фінансів, права дає підстави стверджувати, що дослідження засобів стимулюючого характеру у сфері господарювання є вкрай актуальним, особливо у контексті пошуку ефективних механізмів державного впливу на економічну активність. Економічна наука засвідчує зростання ролі податкових, фінансових, регуляторних та інших стимулів як інструментів залучення інвестицій, розвитку інновацій, підвищення продуктивності, створення робочих місць. При цьому експерти наголошують, що

² Communication from the commission to the european parliament, the council, the european economic and social committee and the committee of the regions an sme strategy for a sustainable and digital europe. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020DC0103>

³ Динаміка закриття ФОПів у 2024 році. Дослідження YouControl. URL: Динаміка закриття ФОПів у 2024 році. Дослідження YouControl

ефективність стимулів залежить не лише від їх економічної вигідності, а й від якості правового регулювання, його прозорості, передбачуваності, узгодженості.

На законодавчому рівні положення щодо стимулювання суб'єктів господарювання розпорошені по різних нормативно-правових актах, які регулюють питання державної підтримки, державної допомоги, концесії, державно-приватного партнерства тощо. Такий стан вимагає проведення системного і комплексного аналізу всіх цих актів на предмет повноти їх регулюючого впливу на процеси стимулювання у сфері господарювання, узгодженості між собою, відповідності положенням Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а також праву ЄС.

Отже, перед юридичною наукою постає важливе завдання – сформувати належне теоретико-правове підґрунтя для законодавчого забезпечення сприятливого правового середовища, спрямованого на стимулювання господарської активності. Особливої наукової уваги потребують також питання меж державного стимулювання, за яких підтримка не призводить до необґрунтованих конкурентних переваг, дискримінації інших учасників ринку або неефективного використання ресурсів держави чи місцевих громад.

У науці господарського права предметом окремого дослідження були питання спеціального правового режиму господарювання загалом (докторська дисертація С.В. Серебряка на тему «Концептуальні засади спеціального режиму господарювання у сучасних умовах розвитку держави»). Натомість представлена дисертація присвячена поглибленому дослідженню лише одного з видів (елементів) спеціального правового режиму, який пов'язаний із заохоченням, підтримкою суб'єктів господарювання.

Таким чином, варто констатувати, що спеціальне дослідження стимулюючого правового режиму в національних економіко-правових реаліях є вкрай важливим і необхідним для формування напрямів удосконалення господарсько-правового регулювання у цій сфері, здатного одночасно забезпечити і збалансувати свободу підприємництва і конкуренції, публічні інтереси, інвестиційну привабливість та створити підґрунтя для сталого повоєнного відновлення України.

Вищезазначене підтверджує актуальність і своєчасність проведення дослідження докторського рівня за темою «Теоретичні засади стимулюючого правового режиму господарювання».

Актуальність обраної теми підтверджується також тим, що вона виконана в межах тем науково-дослідних робіт Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України»: «Правова модель сталого розвитку України» (ДР № 0119U101590), «Утвердження ідеології соціальної справедливості в суспільстві на засадах

правового регулювання економіки» (ДР № 0122U001715), «Трансформація національної правової парадигми у контексті інтеграції у європейський економічний та політико-правовий простір» (ДР № 0125U000801).

Наукова новизна результатів дослідження полягає в тому, що дисертація є першим в Україні дослідженням теоретичних засад стимулюючого правового режиму господарювання як одного з елементів спеціального правового режиму. Широка джерельна база та обрана методологія дозволили авторці провести теоретичне узагальнення та запропонувати вирішення важливої наукової проблеми, яка полягає у розробленні доктринальних положень і висновків, присвячених розвитку господарсько-правової думки щодо стимулюючого правового режиму господарювання як субінституту спеціального режиму господарювання.

У дисертації на високому науковому рівні представлено авторський погляд щодо спеціального режиму господарювання, який традиційно в доктрині господарського права позначається назвою «заохочувальний» і пов'язаний з підтримкою та допомогою суб'єктам господарювання. Олена Юріївна обґрунтувала власну концепцію цього режиму як «стимулюючого», а також розробила науково-практичні пропозиції, спрямовані на удосконалення законодавства України у досліджуваній сфері відносин.

Авторка поставила перед собою ґрунтовний перелік завдань, які дозволили їй охопити всі основні аспекти предмета дослідження: обґрунтувати наукові підходи щодо виділення у системі господарського права стимулюючого правового режиму господарювання як одного з ключових елементів спеціального режиму господарювання; обґрунтувати шляхи подальшого вдосконалення законодавства України у контексті забезпечення реалізації потенціалу стимулюючого правового режиму господарювання у досягненні Цілей сталого розвитку; виявити особливості впливу права ЄС на формування засад стимулюючого правового режиму господарювання в Україні; виявити дефекти юридичної техніки, прийоми якої використовуються у процесі визначення підстав впровадження стимулюючого правового режиму господарювання, та запропонувати шляхи їх усунення; оцінити сучасні тенденції розвитку законодавства України, що визначає засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності, виявити недоліки техніки нормопроєктування у зазначеній сфері та запропонувати шляхи їх усунення; виявити особливості застосування стимулюючого правового режиму господарювання із урахуванням інтегративної функції правових норм, що визначають засади надання державної допомоги суб'єктам господарювання, зокрема, з метою забезпечення розвитку регіонів; обґрунтувати наукові підходи

щодо місця та ролі правових засобів горизонтального типу у системі засобів стимулюючого правового режиму господарювання тощо.

На основі аналізу законодавства, актів ЄС, практики нормопроєктування, фахової літератури, рішень Конституційного Суду України, дисертанткою сформульовано і аргументовано нові, удосконалені та такі, що дістали подальшого розвитку наукові положення, найбільш вагомими з яких наступні:

запропоновано визначення стимулюючого правового режиму господарювання як системи правових норм, спрямованих на регулювання господарських відносин із використанням комплексу правових засобів стимулюючого характеру, які переслідують мету створення передумов для реалізації державної економічної політики за її пріоритетними напрямками у спосіб, який забезпечить сталий розвиток держави та суспільства (с. 55-432);

запропоновано визнати стимулюючий правовий режим господарювання у якості субінституту у межах інституту спеціального режиму господарювання, який за своєю структурою та змістом складається з наступних ключових елементів: 1) «правове ядро» субінституту, яке уособлене у господарсько-правових нормах, що визначають засади підприємництва, економічної конкуренції, у тому числі таких її складових як державної допомоги та захисту національного товаровиробника від субсидованого імпорту, господарського договору, публічних закупівель, публічно-приватного партнерства, інвестиційної, інноваційної та зовнішньоекономічної діяльності тощо; 2) правові норми суміжних галузей права та їх підгалузей, а також інститутів, які спрямовані на створення інституціональних умов для досягнення господарсько-правовими нормами мети правового регулювання відповідних суспільних відносин (с. 79-85);

аргументовано, що сфера дії стимулюючого правового режиму господарювання як складової частини спеціального режиму господарювання поширюється саме на суб'єктів господарювання, на відміну від пануючих у господарсько-правових дослідженнях підходів до визнання частини території держави, окремих галузей економіки чи видів господарської діяльності як предметної області впливу норм спеціального режиму господарювання (с. 70-71);

запропоновано правові засоби стимулювання економіки, які сукупно формують стимулюючий правовий режим господарювання, за критеріями ступеня правового впливу на суб'єкта господарювання та характеру організації правових зв'язків, диференціювати на вертикальні та горизонтальні (с. 137-139);

аргументовано, що правові засоби вертикального типу в різній мірі сприяють досягненню цілей правового регулювання, пов'язаних зі стимулюванням економіки, з урахуванням принципу ефективності, що досягається завдяки властивостям правових засобів вертикального типу поєднувати функції прямих та непрямих засобів, що продемонстровано на

прикладі застосування такого правового засобу як регулювання цін і тарифів (с. 206-215);

доводиться, що особливою є роль правових засобів вертикального типу у сприянні втіленню Цілей сталого розвитку до 2030 року у всі сфери державного управління, сприяючи реалізації політики щодо переходу до моделі екологічно безпечного, економічно стійкого та соціально благополучного суспільства (с. 92-108);

доводиться, що до підстав застосування правових засобів вертикального типу відносяться саме акти нормативного характеру. В той час як в основу правових засобів горизонтального типу покладено принцип диспозитивності та взаємоузгоджений розподіл прав та обов'язків, що впливає з правової природи господарського договору як підстави впровадження таких правових засобів (с. 138-139);

аргументовано положення про те, що застосування правових засобів стимулюючого характеру здійснюється у випадку дотримання суб'єктами господарювання визначених актами законодавства України вимог, серед яких важливого значення набувають ті, що стосуються правового статусу, а саме відзначається, що галузевий правовий статус є невід'ємною умовою участі суб'єкта права у господарських відносинах, в той час як набуття спеціального правового статусу суб'єктами господарювання відбувається: 1) на підставі господарського договору, коли його укладення, у випадках встановлених актами господарського законодавства, є необхідним для отримання державних та/або місцевих ресурсів (концесіонер, приватний партнер, інвестор із значними інвестиціями, учасник індустріального парку тощо); 2) у позадоговірному порядку в силу приписів закону (зокрема, набуття статусу наукового парку, резидента Дія Сіті, резидента Дефенс Сіті, суб'єкта ветеранського підприємництва тощо) (с. 232-233);

виділено найбільш поширені форми організації господарських зв'язків, що знайшли закріплення в актах національного законодавства, та встановлюють різні форми підтримки суб'єктів господарювання залежно від набуття суб'єктом господарювання спеціального правового статусу, а саме: 1) правовий режим публічно-приватного партнерства; 2) правовий режим концесії; 3) правовий режим інвестиційних проєктів із значними інвестиціями в Україні; 4) правовий режим індустріального парку; 5) правовий режим наукового парку; 6) правовий режим інноваційної діяльності технологічних парків; 7) правовий режим господарювання, запроваджений у спеціальних (вільних) економічних зонах та територіях пріоритетного розвитку; 8) правовий режим Дія Сіті; 9) правовий режим Дефенс Сіті; 10) спеціальний режим економічної підтримки ветеранського підприємництва (с. 233-271);

запропоновано із використанням функціонального критерію виділити найбільш поширені види стимулюючого правового режиму господарювання, які передбачають різний ступінь та масштаб впливу на діяльність суб'єктів господарювання, а саме: 1) правові режими підтримки суб'єктів інвестиційної та інноваційної діяльності; 2) правовий режим підтримки суб'єктів господарювання у окремих галузях економіки; 3) правовий режим підтримки суб'єктів господарювання у межах певного виду господарської діяльності; 4) правовий режим підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва; 5) правовий режим державної допомоги суб'єктам господарювання для забезпечення розвитку регіонів; 6) правовий режим державної допомоги суб'єктам господарювання на досягнення соціальних та екологічних цілей (с. 273-304);

запропоновано виділити основні етапи реалізації механізму застосування стимулюючого правового режиму господарювання, які у більшій мірі будуть типовими у випадку вжиття з боку держави заходів щодо реалізації правових засобів горизонтального типу, що зумовлено більш високою частотою повторюваності певних процедур, а саме: 1) розробка проєкту нормативно-правового акта, його ухвалення та оприлюднення; 2) у разі розробки нормативно-правового акта, яким передбачається надання державної допомоги, обов'язковим є надсилання до Антимонопольного комітету України як Уповноваженого органу з питань державної допомоги повідомлення про нову державну допомогу, за наслідками розгляду якого Комітетом приймається рішення про допустимість державної допомоги для конкуренції; 3) подання суб'єктами господарювання заявок надавачам державних та/або місцевих ресурсів з метою отримання певних форм державної допомоги; 4) ідентифікація кола потенційних отримувачів державних та/або місцевих ресурсів з числа суб'єктів господарювання на предмет відповідності вимогам, визначеним нормативно-правовими актами; 5) оцінка інвестиційних проєктів суб'єктів господарювання на предмет відповідності формально-юридичним та змістовним вимогам; 6) у разі позитивної оцінки інвестиційного проєкту та відповідності суб'єкта господарювання встановленим вимогам (а у встановлених законом випадках, у разі успішного проходження конкурсного відбору, наприклад, у межах процедур відбору приватного партнера у відносинах публічно-приватного партнерства, концесійного конкурсу тощо) з останнім укладається господарський договір на реалізацію інвестиційного проєкту із включенням відомостей про такий договір до відповідних державних реєстрів; 7) набуття за підсумками укладення господарського договору спеціального правового статусу, який дозволяє бути отримувачем державних та/або місцевих ресурсів (у встановлених законом випадках, такий статус може набуватися без укладення господарського договору, наприклад, у разі набуття

статусу резидента Дія Сіті, резидента Дефенс Сіті, суб'єкта ветеранського підприємництва) (с. 159-160);

обґрунтовано положення про доцільність приведення техніко-юридичних прийомів визначення сфери застосування Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» у відповідність до засад техніки нормопроєктування, втілених у Законі України «Про правотворчу діяльність», не зважаючи на те, що введення в дію норм зазначеного Закону відкладено у часі, а саме запропоновано закріпити у ст. 3 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» положення про, те що виключення з-під сфери дії цього Закону відбуваються лише шляхом внесення змін до цього Закону (с.156-157).

Як сильну сторону роботи слід відзначити підхід до аналізу правової основи стимулюючого правового режиму, який враховує важливі сучасні тенденції розвитку національної правової системи – активні євроінтеграційні процеси, з одного боку, і впровадження концепції сталого розвитку як ключового тренду глобального розвитку, – з іншого. Це знайшло вияв у проведенні дисертанткою детального порівняльно-правового дослідження змісту актів національного законодавства на предмет їх відповідності актам ЄС, а також у контексті впливу потенціалу стимулюючого правового режиму господарювання на досягнення Цілей сталого розвитку.

Авторкою проведена ґрунтовна науково-правова оцінка відповідності національного законодавства положенням Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, значного масиву актів ЄС з питань державної допомоги, конкуренції, що стало підставою для вироблення обґрунтованих висновків щодо наявних колізій і протирічч. Їх подолання має важливе значення для позитивного вирішення питання набуття членства України у ЄС. При цьому червоною лінією по роботі проходить аналіз і виявлення недоліків, які пов'язані із розвитком національного законодавства у сфері державної допомоги, особливо у частині повноти його адаптації до права ЄС.

Також Олена Юріївна провела важливу роботу з виявлення найбільш поширених прийомів юридичної техніки, із використанням яких всупереч вимогам правової визначеності, розширюється перелік виключень з-під сфери дії Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», що створило передумови для підготовки нормативно-правових актів, які визначають, у тому числі засади впровадження стимулюючого правового режиму господарювання, в обхід вимог, що висуваються до регуляторної діяльності.

У дисертації обґрунтовано цілу низку пропозицій щодо удосконалення законодавчих положень на вище зазначених засадах, які заслуговують на підтримку, зокрема, стосовно:

техніко-юридичних прийомів, із застосуванням яких забезпечується адаптація до права ЄС національного законодавства у сфері державної допомоги суб'єктам господарювання;

внесення змін до ст. 12 Закону України «Про правотворчу діяльність» із закріпленням положення, яке уможливить застосування прийому юридичної техніки, згідно з яким проект закону, що регулює суспільні відносини інакше, ніж первинний закон, має обов'язково супроводжуватися проектом закону про внесення змін до первинного закону;

необхідності розширення визначеного ч. 2 ст. 6 Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» переліку категорій державної допомоги, щодо яких Кабінет Міністрів України визначає критерії оцінки допустимості;

окремих аспектів застосування правових засобів стимулювання розвитку регіонів із обґрунтуванням необхідності усунення недоліків правового регулювання у цій сфері відносин: а) синхронізувати підходи до визначення умов, за яких суб'єкти великого підприємництва можуть бути отримувачами державної допомоги для розвитку регіонів (регіональної державної допомоги); б) привести вимоги, визначені у Критеріях оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання для забезпечення розвитку регіонів, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 18.04.2023 № 348, у відповідність із Повідомленням Європейської Комісії «Керівні принципи щодо регіональної державної допомоги» від 29.04.2021 № 2021/С 153/01, щодо допустимості регіональної державної допомоги; в) закріпити у Критеріях оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання для забезпечення розвитку регіонів, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 18.04.2023 № 348, підходи як до диференціації регіонів за категоріями «А» та «С» із позначенням таких регіонів на карті регіональної державної допомоги, так і до визначення залежно від цього ступеня інтенсивності регіональної державної допомоги;

наближення концесійного законодавства України до права ЄС, а саме у частині визначення шляхів транспозиції у національне законодавство Директиви 2014/23/ЄС із обґрунтуванням положення про доцільність закріплення вимоги про поширення законодавства про публічні закупівлі на концесійні відносини та відносини, що виникають у межах публічно-приватного партнерства;

врахування у дефініції «публічні інвестиції» ключових ознак, притаманних інвестиціям як правовій категорії, які закріплено у ст. 1 Закону України «Про

інвестиційну діяльність» та у актах права ЄС, а саме за переліком тих цінностей, які можуть бути інвестовані, а також у частині дотримання триланкової системи Цілей сталого розвитку, її економічної, соціальної та екологічної складових;

інтерпретації поняття «стартап» із обґрунтуванням доцільності приведення визначення поняття «новостворений бізнес (стартап)», що міститься у п. 2 Порядку надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.01.2020 № 28 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 14.03.2023 № 229), у відповідність із дефініцією, наведеною у п. 2 Критеріїв оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання для підтримки середнього та малого підприємництва, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 18.04.2023 № 348.

Значна частина дисертації присвячена розробці правових засад стимулюючого правового режиму з урахуванням поділу відповідних правових засобів на засоби горизонтального і вертикального типу – за критеріями ступеня правового впливу на суб'єкта господарювання та характеру організації правових зв'язків. На цій підставі авторці вдалося детально опрацювати зазначені види правових засобів, здійснити їх класифікацію: правові засоби горизонтального типу класифіковано за порядком та умовами надання, ступенем інтенсивності стимулюючого впливу, ступенем інституціоналізації; правові засоби вертикального типу – поділено на інституціональні, організаційно-правові та економіко-правові. Такий підхід дозволив певною мірою впорядкувати та системно представити і розрити зміст наведених засобів.

У роботі є й інші положення, що мають наукову і практичну цінність та спрямовані на досягнення обраної мети дослідження.

Результати проведеного наукового дослідження характеризуються новизною, авторським підходом, належною аргументацією і обґрунтуванням наведених висновків і пропозицій. Робота виконана у відповідності до визначеного авторкою об'єкта та предмета дослідження, не виходить за їхні межі.

Таким чином, можна констатувати, що дослідження О.Ю. Курепіної сприяє розвитку господарсько-правової думки з широкого кола питань, виступає цінним доробком науки господарського права, в якому порушено важливі проблеми правового регулювання стимулюючого режиму господарювання і запропоновано шляхи їх вирішення.

Оцінка обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Слід зазначити, що представлена наукова праця цілком логічно структурована – спочатку розроблено поняття стимулюючого правового режиму господарювання та визначено його співвідношення зі спеціальним режимом

господарювання, далі розкрито особливості впливу права ЄС на формування засад стимулюючого правового режиму господарювання в Україні, а також з'ясовано можливості стимулюючого правового режиму господарювання у досягненні Цілей сталого розвитку (розділ 1). На цьому підґрунті детально опрацьовано механізм впровадження, застосування та припинення стимулюючого правового режиму господарювання (розділ 2). В третьому розділі розкрита характеристика системи засобів стимулюючого правового режиму господарювання, і в розвиток цього – форми об'єктивації стимулюючого правового режиму господарювання (розділ 4).

Окреслений підхід до структури дослідження дозволив дисертантці у повній мірі обґрунтувати теоретичні засади стимулюючого правового режиму господарювання як елементу спеціального правового режиму господарювання.

Обґрунтованість і достовірність результатів дослідження, сформульованих в роботі, підтверджується також:

- використанням загальнонаукових та спеціальних методів наукового дослідження (гносеологічний, герменевтичний, діалектичний, аналітико-синтетичний, системно-структурний, логіко-юридичний, прогностичний тощо);
- представленням у дисертації аналізом наукових здобутків із проблем теорії права, господарського права, інших галузей права, праць зарубіжних авторів;
- узагальненням та ґрунтовною науковою оцінкою стану законодавства України;
- застосуванням порівняльно-правового аналізу права ЄС.

Позитивно характеризує подану дисертацію і широка дослідницька база. У роботі проаналізовано роботи науковців, які розробляли проблематику державного регулювання, державної регуляторної політики, інноваційного права, публічних закупівель тощо. Такий підхід дав змогу авторці сформувати цілісне розуміння досліджуваної проблематики, розвинути розроблену до неї доктрину спеціального правового режиму, виробити власне бачення теоретичних засад стимулюючого правового режиму господарювання.

На високому науковому рівні представлений аналіз права ЄС (директив, регламентів тощо), який здійснено переважно на підставі опрацювання джерел мовою оригіналу.

Дисертація написана юридично грамотно, логічно послідовно, є самостійним науковим дослідженням.

Як і має бути в дисертаціях докторського рівня, в роботі вдало поєднана глибока теоретична розробка понятійного апарату досліджуваної проблематики з моделюванням шляхів вирішення конкретних економіко-правових проблем.

Положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертації, є аргументованими. Дисертантка в достатній мірі обґрунтувала концептуальні

положення щодо теоретичних засад стимулюючого правового режиму господарювання як елементу спеціального режиму, а також навела пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства з цих питань.

Відсутність порушення академічної доброчесності. З аналізу змісту дисертації можна зробити висновок, що дисертанткою дотримано вимоги академічної доброчесності. Дисертація О.Ю. Курепіної містить посилання на згадані авторкою у тексті дисертації джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень інших авторів.

Дотримано вимоги законодавства про авторське право.

У дисертаційній роботі не виявлено ознак академічного плагіату, фальсифікації, інших порушень, які ставлять під сумнів самостійний характер проведеного наукового дослідження.

Теоретичне та практичне значення результатів дослідження.

Результати дисертаційної роботи мають теоретичне і практичне значення, а їх реалізація сприятиме удосконаленню господарсько-правового регулювання стимулюючого правового режиму господарювання.

Варто відзначити, що виконане дослідження теоретичних засад функціонування стимулюючого правового режиму господарювання заповнює суттєву прогалину в науці господарського права та може скласти основу для внесення змін і доповнень до чинного законодавства з цих питань, може сприяти більш ефективному упорядкуванню діяльності суб'єктів господарювання у зазначеній сфері і, як наслідок, слугувати активізації застосування стимулюючого правового режиму господарювання.

Теоретичні висновки, запропоновані в роботі, можуть бути підґрунтям для: подальших наукових юридичних та/або економічних досліджень питань організації і функціонування стимулюючого правового режиму господарювання, правових засад їх господарсько-правового регулювання; розробки та прийняття документів стратегічного характеру тощо.

Результати дисертаційного дослідження склали інформаційно-аналітичну основу обґрунтування доцільності розроблення низки законопроектів, що підтверджується довідкою заступника Голови Комітету з питань правоохоронної діяльності, народного депутата України, доктора юридичних наук Г.М. Мамки від 26.12.2025 № 147д9/9-2025/299555, а також народним депутатом України В. Гнатенком визнається можливість використання окремих пропозицій у законотворчій діяльності (довідка від 26.12.2025 № 260д9/9-2025/299464) (додаток Б).

Зауваження за змістом дисертації. Поряд з безперечними позитивними рисами дисертаційної роботи О.Ю. Курепіної окремі її положення і висновки мають дискусійний характер та потребують уточнення або конкретизації.

1. Авторка наводить «систематику принципів права, які створюють основу для системного функціонування стимулюючого правового режиму господарювання:

- 1) міжнародні принципи права;
- 2) загальні принципи права;
- 3) міжгалузеві принципи права;
- 4) галузеві принципи права» (с. 85-87 дисертації).

З цього приводу слід зауважити, що використання терміну «міжнародні принципи права» видається не коректним в контексті як наведеної класифікації, так і його змісту. Загальні, міжгалузеві, галузеві принципи права мають як міжнародний, так і національний вимір та є загальновідомими засадничими ідеями, на основі яких формується система права. Застосування поняття «міжнародні принципи права» у цій класифікації видається недоречним, оскільки не зрозуміло, на основі якого критерію це здійснюється. Крім того, може складатись враження, що існує сформоване поняття міжнародних принципів права, що є доволі спірним. Конкретного, вичерпного змістовного наповнення це поняття не має. Існують загальні принципи як джерела міжнародного права, основні принципи міжнародного права та принципи окремих галузей. Відтак використання терміну «міжнародні принципи права» є методологічно та доктринально не коректним.

Той зміст, який вкладає авторка у це поняття, наводячи норми, що регулюються діяльністю СОТ, не представляє собою принципи у розумінні універсальних засадничих ідей. У цьому випадку мова йде про регулятивні правила, норми, а не принципи.

Відтак ця позиція потребує суттєвого коригування або додаткових обґрунтувань.

2. Потребує додаткового обґрунтування запропонована в роботі класифікація правових засобів горизонтального типу у системі засобів стимулюючого правового режиму господарювання. Зокрема, дискусійним видається їх поділ за ступенем інтенсивності стимулюючого впливу на: 1) засоби державної підтримки компенсаторного характеру та 2) засоби сприяння активізації інвестиційно-інноваційної діяльності суб'єктів господарювання із використанням форм державної допомоги, реалізація яких відбувається на договірних засадах (с. 41, с. 217-218).

Представляється, що запропонований поділ не повною мірою відповідає заявленому критерію класифікації. Поняття «ступінь інтенсивності стимулюючого впливу» передбачає диференціацію правових засобів залежно від сили, обсягу або міри їх стимулюючого впливу на поведінку суб'єкта господарювання. Натомість у виділених авторкою групах фактично використано

різні характеристики відповідних заходів: у першому випадку – їх функціональне призначення (компенсація певних витрат), у другому – цільову спрямованість (активізація інвестиційно-інноваційної діяльності) у поєднанні з особливою правовою формою їх реалізації – державною допомогою. При цьому сама авторка до другої групи відносить різні передбачені прямо законодавством форми державної допомоги, зокрема: гранти, гарантії, кредити на пільгових умовах, надання товарів чи послуг за цінами нижче ринкових тощо (с. 218 дисертації).

У зв'язку з цим потребує додаткового пояснення, за якими саме юридично значущими показниками визначається ступінь інтенсивності стимулюючого впливу названих правових засобів та чому компенсаторний характер державної підтримки, з одного боку, і використання форм державної допомоги для активізації інвестиційно-інноваційної діяльності, з іншого, розглядаються як різні ступені такого впливу.

Не цілком переконливою видається і класифікація правових засобів горизонтального типу за порядком та умовами їх надання, у межах якої авторка виділяє засоби активного типу, що передбачають прямі витрати державних та/або місцевих ресурсів, та засоби пасивного типу, що передбачають факультативні способи стимулювання суб'єктів господарювання (с. 41, с. 217 дисертації). Такий поділ також потребує уточнення критерію розмежування, оскільки «пряме витрачання державних та/або місцевих ресурсів» характеризує передусім механізм бюджетного ресурсного забезпечення відповідного заходу, тоді як «факультативність» - іншу його властивість, пов'язану з характером застосування способу стимулювання. Відтак зазначені ознаки не є однопорядковими та самі по собі не забезпечують чіткого взаємовиключного розмежування активного і пасивного типів правових засобів.

У зв'язку з цим доцільно додатково обґрунтувати критерії, покладені в основу запропонованої класифікації правових засобів горизонтального типу, а також відповідність виділених груп змісту заявлених класифікаційних ознак.

2. Потребує додаткового обґрунтування запропонована авторкою конструкція стимулюючого правового режиму господарювання як субінституту у межах спеціального режиму господарювання (с. 79-80), а також співвідношення категорій «спеціальний режим господарювання», «стимулюючий правовий режим господарювання».

По-перше, запропоноване визначення стимулюючого правового режиму господарювання (с. 130 дисертації) та надзвичайно широке коло норм, віднесених до «правового ядра» субінституту стимулюючого правового режиму господарювання (с. 131 дисертації), не дають змоги достатньо чітко окреслити

межі такого режиму та визначити критерії його відмежування від загального механізму правового регулювання господарської діяльності.

Визнаючи стимулюючий правовий режим господарювання субінститутом спеціального режиму господарювання, авторка водночас відносить до форм його об'єктивації різноманітні за своєю правовою природою явища: публічно-приватне партнерство, концесію, індустріальний парк, режим Дія Сіті, а також окремі напрями державної підтримки та категорії державної допомоги, зокрема регіональну державну допомогу та державну допомогу, спрямовану на досягнення соціальних і екологічних цілей. У зв'язку з цим недостатньо визначенням залишається критерій, за яким певний правовий механізм, форма державної підтримки чи сукупність правових норм набувають ознак окремого правового режиму, а також співвідношення таких режимів із державною допомогою, яку сама авторка відносить до елементів «правового ядра» стимулюючого правового режиму господарювання.

По-друге, досліджуючи співвідношення поняття стимулюючого правового режиму господарювання із спеціальним режимом господарювання дисертантка, на протипагу більшості науковців, які розглядають заохочувальний правовий режим як *вид чи групу спеціального правового режиму*, неодноразово по тексту роботи позначає стимулюючий правовий режим як *«складову частину спеціального режиму господарювання»* (с. 60, с. 68 дисертації).

Не зрозуміло чим зумовлений такий погляд, адже категорія «частина» входить до структури цілого і разом з іншими елементами утворює ціле, при чому ціле передбачає наявність всіх частин одночасно, інакше якості цілого втрачаються. Для відносин спеціального правового режиму це не є обов'язковим, він може існувати лише у вигляді одного з його видів, поєднувати декілька тощо.

3. Особливої уваги потребує й кваліфікація окремих категорій державної допомоги як самостійних правових режимів. Так, у дисертації регіональна, екологічна та інші види допомоги в одних випадках характеризуються як «категорії державної допомоги» (с. 99-100 дисертації), тоді як надалі авторка оперує конструкціями «правовий режим державної допомоги суб'єктам господарювання для забезпечення розвитку регіонів» та «правовий режим державної допомоги суб'єктам господарювання на досягнення соціальних та екологічних цілей» (с. 303–305 дисертації). Така зміна рівня правової категоризації потребує додаткового теоретичного обґрунтування, оскільки залишається незрозумілим, які саме додаткові юридичні ознаки зумовлюють трансформацію окремої категорії державної допомоги у самостійний правовий режим та яким чином останній співвідноситься зі стимулюючим правовим режимом господарювання як категорією вищого рівня узагальнення.

4. Потребує додаткового обґрунтування включення інституту державної допомоги суб'єктам господарювання в цілому до «правового ядра» стимулюючого правового режиму господарювання (с. 39 дисертації). Такий підхід не повною мірою враховує дуалістичну функціональну спрямованість правового регулювання державної допомоги. З одного боку, конкретні заходи державної допомоги дійсно можуть мати стимулюючий ефект та сприяти бажаній економічній поведінці суб'єктів господарювання. З іншого боку, законодавство про державну допомогу ґрунтується на принципі її недопустимості для конкуренції, якщо інше не встановлено законом, і охоплює значний масив норм обмежувально-контрольного характеру – щодо моніторингу, оцінки допустимості допомоги для конкуренції, припинення незаконної допомоги та її повернення.

При цьому сама дисертантка визнає, що застосування економічних стимулів за рахунок державних та/або місцевих ресурсів має оцінюватися через призму їх допустимості для економічної конкуренції, а отже, фактично виходить із поєднання в інституті державної допомоги стимулюючого та обмежувально-контрольного начал. У зв'язку з цим потребує уточнення, чи включає авторка до «правового ядра» стимулюючого правового режиму весь інститут державної допомоги як комплексне нормативне утворення, чи лише ті його норми та правові засоби, що безпосередньо забезпечують стимулюючий вплив на господарську діяльність.

5. У процесі дослідження стимулюючого правового режиму авторка цілком обґрунтовано говорить про вплив воєнного стану на ці процеси. Проте звернення до цієї проблематики відбувається переважно через формально-юридичний аналіз чинних законодавчих актів на предмет їх відповідності Угоді про асоціацію, актам ЄС, зокрема в розрізі підтримки регіонів.

Натомість специфіка національного господарювання в умовах війни вимагає більш поглибленого аналізу і практики запровадження стимулюючих правових засобів. Доцільно знайти відповіді на питання: яка ефективність передбачених чинним законодавством стимулюючих правових засобів в умовах війни і повоєнного відновлення? чи достатньо цих засобів для відновлення національної економіки? які особливості національного досвіду слід враховувати під час законодавчого конструювання засад стимулюючого правового режиму?

Водночас, висловлені зауваження мають переважно дискусійний характер та не впливають на загальну високу оцінку дисертації Олени Юріївни Курепіної та не знижують наукової цінності одержаних нею результатів. Представлена на відгук дисертаційна робота є ґрунтовним науковим дослідженням, що свідчить

про вирішення важливої проблеми в науці господарського права з питань розробки стимулюючого правового режиму господарювання.

Загальний висновок по дисертації.

Дисертаційне дослідження Олени Юріївни Курепіної характеризується високим рівнем актуальності.

Основні положення та висновки дисертації викладено у 29 публікаціях, а саме: опубліковано один розділ у колективній монографії, двадцять дві наукові статті, з яких шістнадцять статей – у наукових виданнях, включених до категорії «Б» Переліку наукових фахових видань України, п'ять статей – у наукових періодичних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та Scopus, одна стаття у періодичному виданні, включеному до категорії «А» Переліку наукових фахових видань України, шість тез доповідей на науково-практичних конференціях.

Зміст реферату відображає основні положення дисертації, її структуру та отримані в ній результати.

Як свідчить зміст дисертації та реферату, авторка добре обізнана з темою дослідження, ґрунтовно опрацювала основні погляди та концепції з досліджуваної проблематики, висловила власну думку та позицію, розкрила особливості господарсько-правового регулювання відносин, що складаються у зв'язку з запровадженням і реалізацією стимулюючого правового режиму господарювання, а також обґрунтувала на цій основі напрями подальшого удосконалення відповідного законодавства.

Таким чином, дисертація О.Ю. Курепіної є самостійним, завершеним дослідженням, а наявні у ній теоретичні положення та практичні рекомендації в сукупності дають вирішення основних проблем, пов'язаних із запровадженням та реалізацією стимулюючого правового режиму господарювання в контексті євроінтеграційних процесів та досягнення Цілей сталого розвитку.

Наукові положення і результати, які виносилися на захист кандидатської дисертації О.Ю. Курепіної у 2020 році на тему «Правове регулювання публічної закупівлі вугілля для соціально значущих об'єктів», на захист не виносяться.

Зміст реферату дисертації є ідентичним основним положенням, сформульованим в дисертації.

Зміст дисертаційного дослідження О.Ю. Курепіної відповідає науковій спеціальності 12.00.04 – господарське право, господарсько-процесуальне право, за якою вона подана до захисту. Дисертаційна робота містить науково обґрунтовані результати та нові наукові положення, а також характеризується єдністю змісту і свідчить про особистий внесок дисертанта в науку.

За своїм змістом та науковою новизною дисертація на тему «Теоретичні засади стимулюючого правового режиму господарювання» відповідає вимогам,

що висуваються до докторських дисертацій та встановлені п. 7 та п. 9 Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197 (із змінами), а її авторка Курепіна Олена Юріївна заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора юридичних наук спеціальністю 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право.

Опонент:

доктор юридичних наук, професор,
декан юридичного факультету
Донецького національного університету
імені Василя Стуса МОН України

Ірина КОВАЛЬ

